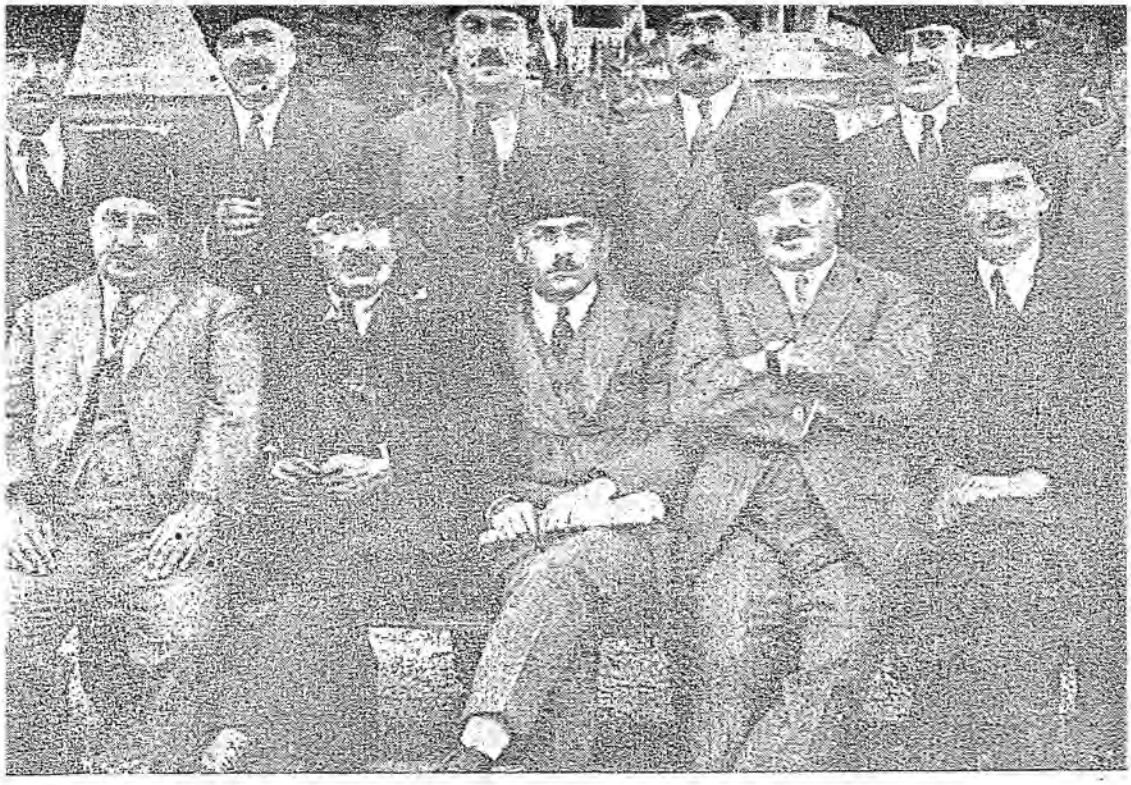
TARİH Konuşuyor

AYLIK TARİH Mecmuası

CİLT : 3 SAYI : 18 TEMMUZ 1965 FİATİ : 250 Krş.



Sultan Beşinci Mehmet Reşat



VAZİFE ALANLAR İstiklâl Mahkemeleri, Millî Mücadeleye bütün ağırlığıyla varlığını hissettirmiş «adalet» müesseseleridir. Bu «adalet» tâbiri, elbette ki, normal devirlerin kılı kırk yarması şart adaleti değildi : İhtilâl ve inkılâb adaleti idi. Yukarıdaki klişede, birinci sırada olanlar, bu mahkemelerin çeşitli devirlerinde ve safhalarında vazife almış zevattır. Sağdan sola doğru : Yunus Nadi Abalıoğlu, Ali Saib Ursavaş, Ali Kılıç, İhsan Eryavuz, Ali Çetinkaya, Hacım Muhittin Targan görülüyor. Oturanlar ise o günün Darülfünununda kürsü sahibi zevattı. Sağdan sola: Ruşen Eşref, Yahya Kemal, Hamdullah Suphi, Ağaoğlu Ahmet, Ziya Gökalp Beyler...

İstiklâl Mahkemesi önünde ilk Türk Gazetecisi

Arif Oruç ve günü gününe tutulan hapishane notları

YAZAN : FERİDUN KANDEMİR

★ — İSTİKLÂL MAHKEMESİ HUZURUNDA İLK GAZETECİ :

Millî Mücadelenin başlangıcında çok çetin şartlar içinde bunalıldığı günlerde « Garpteki emperyalizme karşı şarktaki büyük proleter inkilâp ile daha sıkı, ma'kul ve mantıki bir yakınlık sağlamak amacile» kurulması Mustafa Kemâl Paşaca da teşvik edilen «Yeşilordu Teşkilâtı» na bir çok mebuslar, memurlar arasında Çerkez Ethem ve kardeşleri de katılmışlardı. Fakat bir müddet sonra

1921 şubatında, bu teşkilâtın ilk kuruluşundaki maksat ve gayeler dışına çıkar gibi oluşundan endişe edilmesi üzerine lâğvı cihetine gidilmiş ve bu lâğv kararını kabul etmiyerek faaliyette devam etmek isteyenler de tevkif edilerek Ankara İstiklâl Mahkemesine verilmişlerdi.

Bu suretle mahkemeye verilen Bursa mebusu Şeyh Servet, Afyon Karahisar mebusu Mehmet Şükrü, Tokat mebusu Nazım, Ankara Memleket Hastanesi serbaytarı binbaşı Salih, Eskişehir lisesi müdürü Sıtkı, Eskişehir öğretmen okulu edebiyat öğretmeni Mahmut Nedim, Eskişehir tacirlerinden müftüzâde Kâzım Beyler vesaire arasında gene Eskişehirde çıkan « Yenidünya » gazetesi yazı ve tertip heyeti ile sahip ve başmuharriri Arif Oruç Bey de vardı.

Arif Oruç Bey, Millî Mücadele esnasında, neşriyatı dolayısiyle tevkif ile İstiklâl Mahkemesi huzuruna çıkarılan ilk gazeteci oluyordu.

Bu zat, aynı zamanda Ankara hapishanesinde kaldığı müddet zarfında, muntazaman tuttuğu notlarla orada gece gündüz haşır neşir olduğu mevkuf ve mahpusların halini ve hapishane havasını mükemmelen gözlerde canlandırmağa muvaffak olan ilk gazetecidir de..

Aşağıda okuyacağınız bu notların, tam kırkdört yıl önce, henüz resmen Devlet merkezi olacağı hatır ve hayale dahi gelmeyen o günlerdeki Ankaranın bütün maznunlarile mücrimlerini sinesinde toplayan tek yuvasını, olduğu gibi anlatması itibarile, tarihî bir değer taşımakta olduğu şüphesizdir.

Şimdi rahmetli Arif Oruc'u dinliyelim :

★ — DÜN ve BUGÜN :

«Daha bir kaç gün evvel taşlıklarında saygı ile karşılanıp sevgi ile yukarı alındığımız İstiklâl Mahkemesi, şimdi hakkımızda tevkif müzekkeresi kesmiş... Dar merdivenlerden bir şeamet sızıyordu... Dün karşımda vaziyet alan genç çavuş, bugün sanki kendisine bir şeyler söyliyecekmişim gibi başını yana çevirip görmemezlikten gelmeğe çalışıyor. Eski dostlar yukarıdaki sıcak mahkeme salonunda belki de bizim için uğuşturarak parmaklarını çıtırdatıyorlardı.

Kapıda duran süngülüler böyle gelip geçenlerin çoğunu görerek rahatsız olmuş olmalılar ki, üzgün bakışlarında bize sızlanan bir durgunluk var. İstemiyerek etrafımızda dolanmalarında bir aczin zebunluğu kıvranıyor, oooh... ben eminim ki bu adamlarda, bu memleketi seven ve çocuklarını Allah'a ısmarlayan, gamlı askerlerde, bizim için bir merhamet hissi uyanıyordu.

«— Nerelisin hemşeri ?»

Parmağının ucu ile süngüsüne dokunarak dalgın gözlerini karşıki duvarlarda gezdirip, bana bakmadı bile... Solgun yanaklarının çukurunu bir kızıllık bürüdü ve sonra, dayanamadı :

«— Çerkeş'in... dedi, bu kuru kafa neler görür, neler çeker... Kasavet etmen gardaşlık...»

Gözleri sulanır gibi olmuştu. Bir sigara uzattım, almadı, boynunu bükerek, gözlerimde bir şeyler aradı.

«— Neden?» dedim. Uçuk dudakları büzüldü :

«— Gücenmen ama... Ha töhmetlisiniz de... Bi görecek olurlarsa...» diye kekeledi.

Yirmi yedi yıllık hayatım, bu garip adamın ayakları ucuna akar gibi oldu. Yukarıdan süratle inen polis : «— Buyurun!.» dedi.

★ — ÜMİDLERİNİ KAYBEDEN İNSANLAR :

«Hapishaneye götürülüyorduk. Öyle sokaklardan, önüne bakarak, süngülülerle geçirilen bahtsızlar ne kadar acı duyuyorlar... Şurada köşeyi kıvrılan eski bir arkadaş bile — başını hemen çevirip — insanı görmemezliğe geliyor. Sağ ve solda bir daire çeviren süngülü neferler ortasında «Yeni Dünya» yazı heyeti salına salına gidiyordu.

⁂

Merdiven başına iki sıra dizilen gardiyanlar: «— Yeni Dünya'dan... İşte onlar canım,» diyorlardı.. Meğer çoktanberi bizi beklerlermiş..

Dışarıdaki soğuğun aksine öyle sıcak bir odaya soktular bizi. Bu odada, zayıf ve hasta simasiyle, büyük masası başında bir değnek gibi ayakta duran müdür Rahmi bey gülüyor, elindeki kalemi ısırıyordu. Kara, çatık kaşlı, dik bı-

yıkılı, esmer bir katip de oturmuş, Maks Linder'i tevkif eden o sinemadaki sahte polise benziyordu. Bizi getiren polis:

«— Efendiler, teslim size... » dedi.

Ümitlerini kaybeden insanlar, ne kadar mutî oluyorlar. Polis dairesiyle İstiklâl Mahkemesinden sonra, üçüncü menzile gelmiştik. Bizim için en münasip «Telli Koğuş» imiş... Bir kaç gün önce beraat edip Erzurum'a sürülen eski bilmem nere mebusu Şükrü Nasıh Bey bile orada yatmış... Telli Koğuş... Kim bilir, nasıl koğuş, nasıl hoş bir yerdi.

Yeni yapılmış küçük bir kapının üzerinde sarkan kocaman bir asma kilit gıcırdadı ve biz, başımızı önümüze eğerek sürüye yeni katılan koyunlar gibi, ileride kaynaşan mahpus kalabalığının içine karıştık.»

★ — TELLİ KOĞUŞ :

«— Arif Oruç bu işte... »

«— Hangisi... Hangisi?... »

«— Diha!...»

Gümüş köstekli, kasıklarını döğen şal kuşaklı bir köylü, parmağı ile işaret ediyor. Birbirine giren koğuşlardan biriken insan yığınları arasında, bizim zavallı Mustafa Nuri, utancından önüne bakıyordu. Sırtındaki çuval parçasına sıkı sıkıya sarınan biri: «— Hoş geldiniz!» diye mırıldanırken, diğer bir başkasının yüzüne tokatla vuruyordu. Ötede bir büyük mangal içinde, marsıkları tüten bir kömür yığınıyla, bir tarafta burcu burcu duman tüten bir tencere karşılaşıyordu. Yağlı eller, duvar kenarındaki bir teneke içinde yıkanır, tenekeden taşanlar da, alt kattaki «Demir Kapı Koğuşu» na sızıyormuş.. Buraya gelir gelmez, ilk aldığımız haber işte bu!... Fakat, « Nemize lâzım diyorlar, bizim koğuşta, sızıntı filan yok... Yâni asavis berkemal!...»

Yüksek tavanlarının, tahtalarını gamlı yılların, ah'ı ile siyahlatmış ve senelerden beri kireç yüzü görmeyen kerpiç duvarlar, ortası çatlak ve esmer bir somun gibi yarılmış, köşelerde yelpazelenen örümcekler ve daha bilmem neler taklak atıyordu. Fakat, fazla söz de edilemezdi. Ankaranın, yani hükûmet ve devlet merkezi Ankaranın hapishanesinin kibar koğuşu idi, burası...

Camları kırık pencereden giren sert, zehir gibi rüzgâr, ateş yelleyen bir körük gibi rast gelenin ensesinde yapacağını yapıyordu ve bazı köhne çerçevelere cam yerine, baş aşağı bir «Yeni Dünya» gazetesi ile eski bir Tasvir nüshası yapıştırılmış görülüyordu.

«— Zaten cama lüzum yok da..... Hani mahpuslar hava alsınlar gibilerde, camlatmıyorlar pencereleri...» diye işi alaya dökenler var. İyi ama, geceleri ne olacak? Geceleri, hele pencere aralarına büzülüp sabahı etmeğe mahkûm olanlar, bu acı alaydaki mânayı pek güzel anlıyorlardı. Ben tamam beş gece, o kırık pencerelerden birinin altında ayazladım. Tamam beş gece, o küçük delikten geniş semada parlayan yıldızları gördüm. Buraya cam takmak, ne münasebet ?... Bir kaç insan azmanı için sokağa beş on kuruş atmak günah değil mi?»

★ — YANIK CANLAR :

«Felâketle diz dize oturup dertleşmeyenler, bir gün, adına hapishane denen, bu her cinsten ve her kafadan insanlarla doldurulmuş iğrenç binaya uğ-



DÖRT ALİ'ler

Garib bir tesadüf İstiklâl mahkemelerinin faaliyeti en geniş yankılar uyandırmış olanlar arasında vazife alan mebusların dördünün adı da ALİ idi: Kılıc Ali, Kel Ali (rahmetli Cetinkaya), Necib Ali, Rize Ali.

Klişemiz, bu ALİ'lerden en meshur ikisini yanyana gösteriyor : Sağda Reis Kel (Cetinkaya) Ali, yanında Kılıç Ali... Ki, bugün hayatta olan sonuncu ALİ de bu zattır.

rasalar, işte o zaman hayatın bin bir suretteki tecellilerini öğrenmiş olurlar.

Burada, karşılaşılan mahlûkları, dışarıda tasavvur, hattâ tahayyül etmek dahi mümkün değildir. Burada tepeden tırnağa gamlı olduğu halde gülen, hiç bir derdi olmadığına yemin ettiği halde durmadan ağlayan insanlar var. Birisi nikâhlısını, gönlünün istediğine helâlinden bağışlayan kadıyı öldürmekten başka bir şey düşünmediğini anlatıyor. Diğeri iki çocuğu ile kimsesiz bıraktığı karısını niçin boşadığını hâlâ bilmediğini söylüyordu. Öteki, bilmem hangi memuru, vazifesi başında iken tahkîr etmiş, ama niçin? bir sebep... vallahi mahkeme de bunu araştırmadı. Sorsa, araştırsa da ne denecek bilmem ki, diyor. Kısaca herkesin bir derdi, bir başka kaygusu var. Bütün canlar yanık...

«— Koğuşları gezer misiniz?» dediler.

Dar kapılardan başımızı eğerek, geçtik. Önümüzde giden anlatıyordu :

«— Koğuşlar hep böyle, iç içe imiş... Tahta döşemesi olmayanlar da varmış. Gece kuytu yerlerden geçerken, bu bir idare kandili ile, meş'um bir gölgeye benzeyen karanlık yerlerde topraklar üzerine serilip de müsterih uyuyanlar bile bulunur, diyorlardı. Fırlayarak öksüre öksüre, tüküren bir hasta, insanoğluna sızlanıp hıçkırıyor gibi... Yövmiye aldığı bir tayın ekmeğiyle gıdalanan sararmış benizli kaditler, tüylü seccadesinin üstüne bağdaş kurmuş, esneyen, rüşvetten maznun bir memurun önünde kaynayan et tenceresinin karşısında içlerini çekiyorlar.

Yanık bakışlı bir köylü... Daha bir gün evvel sırtı ile ayağı pek dursun diye genç nişanlısının özenip bezenerek ördüğü renkli çorabı mezada vermiş... arkasından içini çekiyordu.»

★ — AHMET AĞANIN YANINDA:

«İlerideki koğuşu süratle geçtik. Bahçeye inen tahta merdiven menfezi ile iç avluya bakan aralıkta daha kapılarından idrar kokuları yayılan apdesthanelerin karşısında rüzgâra göğüs açmış bir kaç mahkûm bitleniyordu... Bize yol gösteren kılavuzumuz güldü: «— Bit yiğitte, pire itte... derler, doğru sözdür.»

Daha sonra, yedi buçuk seneye mahkûm olduğunu öğrendiğimiz bir bedbaht parmaklıklara dayanmış bağırıp çağırıyordu.

— Sizi Ahmet ağaya götürüverem mi?

— Ahmet ağa kim ?

— Bir eşkıya.. canım ama...

— Eeee?

— Sizi ağırlardı da...

Tahtalarının yarıkları aralanmış yekpâre bir koğuşa girdik. İleride lâstik lerimizi çıkarmaklığımızı ihtar ettiler. Ahmet ağanın bölgesine gelmişiz besbelli... dedik. Alçak boylu, gür kara bıyıklı, avurtları çukura batmış bir genç, ayakta duruyor. Mektebe... sınıf teftişine gelen bir Maarif Müdürüne gösterilen saygı ve merasim gibi... Herkes ayakta... Herkes ayağa kalkmış... Ahmet ağa da, işte nah, karşıda... Onu gösteriyorlar bize... Kangırlı imiş... Şakavette bulunmuş... Yıllarca dağlarda, ormanlarda asmış, kesmiş... Sonra... Usanmış bu şakavetten, gelmiş teslim olmuş... Şimdi, oturuyor.. Yumuşak seccadeler üzerinde, bağdaş kurmuş oturuyor. Biz de oturduk. Hoş geldiniz, merhabalarla beraber ağız yeri yapıştırılmayan bir sigara uzatıyordu. Taze demlenen çaylar... Yeni doldurulan nargilelerle yarışıyordu. Kırk yıllık dostlarımız, bizi bu dört duvar arasına kısılan bedbahtlar kadar bilemezler şüphesiz... İsmimizle çağırılanların hal tercümesi unutulmuyordu. Birisi gözlerime baktı:

«— Burası bir güvercinliktir Arif Bey, dedi, doluya koysan taşar, boşa koysan dolmaz, ne yaparsın, taksirat...»

Ahmet ağaya sordum:

«— Siz ?.»

Alışık, bezmeyen bir tavırla omuzlarını silkti:

«— Şakavetten...»

Teslim olanlara ilişilmiyecek demişler, adam da teslim olmuş, tamam yirmi aydır, oturduğum köşede yatar, muhakemeye çağırılacağı günü beklermiş..»

Gelecek Sayıda

★ — İSTİKLÂL MAHKEMESİ HUZURUNDA.

★ — SUALLER VE CEVAPLAR